

POWIATOWE CENTRUM
POMOCY RODZINIE
W ŁOMŻY

Realizator Projektu

BIULETYN INFORMACYJNY "Razem ku samodzielności"

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

NR 2 (2) 2010 r.

sierpień 2010 r.

Razem lepiej!

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

POWIATOWE CENTRUM
POMOCY RODZINIE
W ŁOMŻY

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

„Razem ku samodzielności – Integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”
Projekt systemowy współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

SPIS TREŚCI

Polityka społeczna powiatu łomżyńskiego - polityką inwestycji	3
Spotkanie integracyjne Grupy Wsparcia	5
Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych - Seminarium	6
Turnus wypoczynkowy dla dzieci z terenu powiatu	7
Piknik integracyjny dla osób niepełnosprawnych w Kownatach	8
Tak kochali, że prawie zabili!	9
Seksualność osób z niepełnosprawnością – stereotypy i uprzedzenia	10
Czy osoba chora psychicznie może zawrzeć małżeństwo?	11
Usługi rynku pracy w odniesieniu do osób niepełnosprawnych	12
Asystent osoby niepełnosprawnej	13
Sztuka osób niepełnosprawnych - Krystyna Kornacka	14

Polityka społeczna powiatu łomżyńskiego - polityką inwestycji

Na przestrzeni ostatnich lat, dzięki działaniu powiatowych placówek i prężnemu pozyskiwaniu środków z EFS, stworzyliśmy zróżnicowane formy wsparcia dla mieszkańców naszego powiatu, skierowane zwłaszcza do grup najbardziej zagrożonych wykluczeniem społecznym. Realizacja **Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Łomżyńskim na lata 2006-2015** wymogła na nas elastyczne reagowanie na pojawiające się problemy, co przynosi wymierne efekty.

Dostrzegamy potencjał tkwiący w osobach niepełnosprawnych, stąd gros inicjatyw jest kierowanych do tej grupy społecznej. W latach 2007-2010 wydaliśmy **ponad 3,5 mln zł.** w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwie najwyższego poziomu funkcjonowania i integracji społecznej, z czego ponad 1,5 mln zł. przeznaczono na rehabilitację zawodową i społeczną (m.in. dofinansowanie turnusów rehabilitacyjnych, zakupu sprzętu ortopedycznego, likwidacji barier architektonicznych i w komunikowaniu). Nasza oferta pomocy ma charakter kompleksowy, dzięki czemu zapewniamy poradnictwo specjalistyczne (zawodowe, prawne, psychologiczne), uczestnictwo w grupie samopomocowej, kursy zawodowe. O tym jak bardzo dostrzeganie problemów osób niepełnosprawnych i odpowiadanie na ich potrzeby jest zasadne niech świadczy fakt, iż funkcjonujący od 2009 roku Powiatowy Ośrodek Wsparcia dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi w Kownatach utworzony na potrzeby 25 uczestników, od listopada tego roku obejmie swoją opieką kolejnych 10 podopiecznych. Odpowiadając na potrzeby ludzi starszych i wymagających opieki, została zwiększona również liczba miejsc w DPS w Łomży i Tykocinie (z 33 do 48 miejsc). Bogaty program wsparcia dla 35 osób niepełnosprawnych realizuje Warsztat Terapii Zajęciowej w Marianowie, gm. Piątnica. Planujemy również otwarcie DPS w Kownach dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Z naszej pomocy finansowej, rzeczowej czy specjalistycznego doradztwa korzystają również rodziny zastępcze i wychowankowie placówek opiekuńczo-wychowawczych. Na ten cel, z budżetu powiatu, w latach 2007-2009 przeznaczyliśmy kwotę na **ponad 2,2 mln zł.** Nasza bogata oferta udzielanych form wsparcia jest możliwa również dzięki realizacji projektów systemowych takich jak „Razem ku samodzielności. Integracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”, realizowanym przez PCPR w Łomży.

Problemem, który wymaga szczególnie zaangażowania jest niewątpliwie bezrobocie. Należy podkreślić, iż na przestrzeni lat 2007-2010 Powiatowy Urząd Pracy w Łomży otrzymał środki finansowe na realizację aż dwudziestu czterech programów celowych, a dodatkowo uczestniczył jako partner w kolejnych projektach (m.in. realizowany od kwietnia 2009 projekt „Promocja Rynku Pracy” o wartości **1,9 mln zł**, którego celem głównym jest podniesienie poziomu aktywności zawodowej osób po-

zostających bez zatrudnienia w województwie podlaskim). W analizowanym okresie na łagodzenie skutków bezrobocia, aktywizację zawodową i promocję zatrudnienia wydano ponad **61,8 mln zł**. Najwięcej mieszkańców naszego powiatu skorzystało z następujących aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu: prac społeczno-użytecznych (909 osób), staży (736 osób), robót publicznych (631 osób), prac interwencyjnych (490 osób), szkoleń (236 osób), zaś 215 osób otrzymało środki na podjęcie działalności gospodarczej.

EKONOMIA SPOŁECZNA EKONOMIĄ SUKCESU

Dostrzegając potencjał tkwiący w każdym człowieku oraz w społecznej przedsiębiorczości, Starostwo Powiatowe w Łomżyi pozyskuje dodatkowe środki poprzez wdrażanie projektów unijnych z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i tworzy nowe podmioty ekonomii społecznej.

rania Rozwoju Spółdzielczości Socjalnej. Projekt był skierowany do osób zajmujących się problematyką integracji społecznej, pracowników administracji publicznej oraz osób zainteresowanych utworzeniem spółdzielni socjalnej. W ramach projektu zostały zorganizowane szkolenia:

- doradztwo prawne
- doradztwo finansowo-księgowo z zakresu utworzenia spółdzielczości socjalnej dla 21 beneficjentów.

Całkowita wartość projektu wyniosła **88.750,00 zł**.

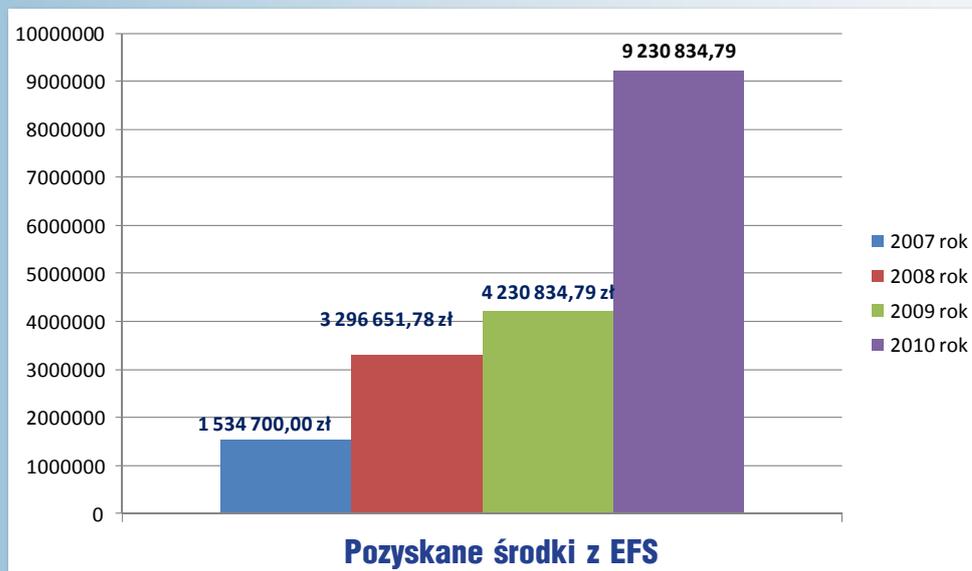
Aktualnie jest realizowany projekt: „**Blżej ludzi, bliżej pracy- wsparcie dla utworzenia zakładu aktywności zawodowej**”, który jest typem programu wspomagającego utworzenie podmiotu integracji społecznej i zawodowej w postaci ZAZ-u. W chwili obecnej jesteśmy na etapie wydawania dla grupy 100 osób ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności- na podstawie profesjonalnej diagnozy specjalistów (psycholog, psychiatra, doradca zawodowy, lekarz medycyny pracy- łącznie 700 godz. konsultacji)- opinii

dualnego, co w konsekwencji umożliwi im podjęcie pracy w planowanym podmiocie integracji społecznej. W dalszej kolejności przewiduje się następne działania zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami. Kwota zaplanowana na realizację projektu to **956,224,00 zł**.

Wprowadzamy w życie także projekt „**Spółdzielnia socjalna - Moja własna szansa na pracę**” w ramach działania 6.2 *Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia*, którego wartość jest oszacowana na **88.750,00 zł**. Celem programu jest przygotowanie 30-osobowej grupy do samodzielnego działania na rynku pracy, w szczególności do założenia spółdzielni socjalnej przez 15 osób. Projekt jest skierowany do osób zamieszkałych w podregionie łomżyńskim, które są:

- osobami fizycznymi zamierzającymi rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej (z wyłączeniem osób, które posiadają zarejestrowaną działalność gospodarczą w okresie 12 m-cy przed dniem przystąpienia do projektu); w tym do osób pozostających bez zatrudnienia przez okres co najmniej 12 kolejnych m-cy w ciągu ostatnich 24 m-cy.

Wartość pozyskanych środków z EFS

Sfinalizowaliśmy projekt partnerski z Urzędem Miasta w Byczynie pt. „**Ośrodek Wsparcia Spółdzielczości Socjalnej - Partner rozwoju lokalnej przedsiębiorczości**” ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, w ramach Programu Wspie-

na temat możliwości i wskazań do podjęcia zatrudnienia w ZAZ. Następnie zostanie wyłoniona 30-osobowa grupa do przeszkolenia z zakresu małej gastronomii i prac porządkowych pomieszczeń biurowych oraz specjalistycznego wsparcia indywi-

Na etapie przygotowywania jest również projekt powołania **Centrum Integracji Społecznej** w Olszynie, gm. Piątnica, gdzie we współpracy z tamtejszą parafią planujemy pomóc wkroczyć 20 bezrobotnym na rynek pracy. Działalność CIS-u obejmuje głównie warsztaty i szkolenia, umożliwiające zdobycie lub podwyższenie kwalifikacji zawodowych, praktyki i staże, a także indywidualne programy zatrudnienia socjalnego, dopasowane do możliwości i umiejętności uczestnika.

Wszystkie podejmowane przez nas inicjatywy są wyrazem przekonania, iż nowe wyzwania wyznaczają nowe kierunki działania, a realizacja aktywnej polityki społecznej jest kwestią nie do przecenienia dla rozwoju naszego regionu. Odpowiednio zaprojektowana i wdrożona polityka społeczna stanowi inwestycję, która przyniesie korzyści wszystkim mieszkańcom powiatu.

Starosta Łomżyński

Krzysztof Kozicki

Spotkanie integracyjne Grupy Wsparcia

„Rodzina jest w życiu oparciem, czymś co chroni, co daje siłę”

Sophia Loren

Kierując się tym mottem Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łomży w roku 2009 utworzyło w ramach projektu „Razem ku samodzielności – Integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym” realizowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Grupę Wsparcia dla 12 rodzin wychowujących dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnością. W roku bieżącym do grupy dołączyło kolejne 10 rodzin. W dniu 17 czerwca 2010 roku w budynku Starostwa Powiatowego odbyło się pierwsze w tym roku integracyjne spotkanie wszystkich uczestników grupy wsparcia.

Edward Jarota - Dyrektor Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łomży przywitał licznie przybyłych gości i przedstawił kadrę realizującą projekt. Kierownik projektu przedstawił zgromadzonym przewidziane dla nich formy wsparcia i zachęcił do aktywnego uczestnictwa w grupie wsparcia tj. korzystania z konsultacji ze specjalistami indywidualnych i grupowych, wzięcia udziału w pikniku integracyjnym „Razem ku samodzielności” planowanym na 23 czerwca 2010 roku w Kownatach, turnusie rehabilitacyjnym, szkoleniach i kursach.

Grupę zintegrował animator dziecięcy, który przygotował atrakcyjne zabawy dla dzieci i dorosłych. Każde dziecko otrzymało materiały do arteterapii, które będą wykorzystywane w czasie kolejnych spotkań grupowych, na które dzieci i ich opiekunowie - jak wynika z ich deklaracji - nie mogą się już doczekać.

Izabella Grochowska
Kierownik Projektu

Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych SEMINARIUM

Kiedy osoba niepełnoprawna rozważa podjęcie pracy, myśli głównie o tym, czy poradzi sobie w nowej sytuacji, a także czy to jej się opłaci. Kiedy pracodawca myśli o zatrudnieniu niepełnosprawnego pracownika, zastanawia się, czy ten człowiek da sobie radę, ale też, jakie będą z tego korzyści. To niesamowite, że jedni i drudzy myślą o podobnych sprawach, ale nie mogą spotkać się w pół drogi. Ten polski paradoks wykazują też badania. Nie szokują nas ani nie zaskakują, ale unaoczniają, że coś trzeba zrobić.

30 czerwca 2010 roku w Sali konferencyjnej Starostwa Powiatowego w Łomży odbyło się seminarium poświęcone aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w powiecie łomżyńskim w ramach projektu „Razem ku samodzielności – Integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Eu-

ropejskiego Funduszu Społecznego. Seminarium uczestniczyły zarówno osoby niepełnosprawne, jak i pracodawcy zainteresowani tworzeniem stanowisk pracy dla osób z różnego rodzaju niepełnosprawnością.

W konferencji udział wzięło około 80 osób. Wśród przybyłych gości byli m.in.: Starosta Łomżyński – Pan Krzysztof Kozicki, Pani dr Joanna Truszkowska z Uni-

nej z powiatu łomżyńskiego, pracownicy i uczestnicy Warsztatu Terapii Zajęciowej w Marianowie i Powiatowego Ośrodka Wsparcia w Kownatach oraz osoby niepełnosprawne i członkowie ich rodzin.

Podczas seminarium głos zabrał Starosta Łomżyński Pan Krzysztof Kozicki, który omówił projekty realizowane przez Powiat Łomżyński ze środków Unii Europejskiej w latach 2007 – 2010.

Pani Izabella Grochowska - kierownik projektu „Razem ku samodzielności...” przedstawiła cele projektu i omówiła wybrane formy wsparcia przewidziane dla uczestników projektu. I tak np. w roku bieżącym wsparciem obejmujemy 40 osób niepełnosprawnych. 29 osobom sfinansujemy z Projektu różnego rodzaju kursy, np. w zakresie prawa jazdy dla osób z dysfunkcją narządów ruchu, w zakresie gastronomii, kadr i płac, księgowości, obsługi kas fiskalnych, grafiki komputerowej, itp. Ponadto 25 osób skorzysta z indywidualnych zajęć rehabilitacyjnych.

Jednym z punktów programu była prezentacja Pana Zbigniewa Piestrzyńskiego – dyrektora PCPR w Giżycku poświęcona zagadnieniom związanym z instytucjonalnymi możliwościami aktyw-

ropejskiego Funduszu Społecznego. Seminarium zorganizowało Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łomża. Celem tego spotkania było zwiększenie zainteresowania problemem aktywizacji zawodowej osób

wersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Dyrektor PCPR w Giżycku – Pan Zbigniew Piestrzyński, przedstawiciel Powiatowego Urzędu Pracy w Łomży, kierownicy ośrodków pomocy społecz-

wizacji osób niepełnosprawnych, w tym m.in. poprzez utworzenie Zakładu Aktywności Zawodowej.

Pani Katarzyna Zajkowska - przedstawicielka Powiatowego Urzędu Pracy w

Łomży zaprezentowała aktualną sytuację osób niepełnosprawnych na łomżyńskim rynku pracy.

Z dużym zainteresowaniem wysłuchano wykładu Pani dr Joanny Truszkowskiej z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, która zwróciła m.in.

uwagę na fakt niewykorzystywania ogromnego potencjału tkwiącego w osobach z niepełnosprawnością.

O trudnościach w poszukiwaniu pracy przez osoby niepełnosprawne przez pryzmat własnych doświadczeń opowiedział Pan Waldemar Marczyk z Kisielnicy. Dzięki dotacji z Powiatowego Urzędu Pracy założył własną działalność gospodarczą.

Podczas seminarium uczestnicy mieli możliwość obejrzenia prac wykonanych przez jednego z beneficjentów projektu - Pana Sławomira Świątkowskiego.

Edward Jarota
Dyrektor Powiatowego Centrum
Pomocy Rodzinie w Łomży

Turnus wypoczynkowy dla dzieci z terenu powiatu

Fot. Mariusz Skiba
www.skiba-foto.pl

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łomży zorganizowało wypoczynek kolonijny dzieci, których opiekunowie są uczestnikami projektu „Razem ku samodzielności integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Kolonie sfinansowane przez PCPR w ramach realizacji kontraktów socjalnych beneficjentów projektu przygotowało Towarzystwo Przyjaciół Dzieci – Oddział w Łomży. Na rozpoczynający się 3 sierpnia br. dwutygodniowy turnus z programem profilaktycznym dotyczącym agresji i przemocy rówieśniczej 23 dzieci wyjechało w

góry - do miejscowości Poronin. Łącznie z wypoczynku letniego skorzystało już trzydzieścioro dzieci z powiatu łomżyńskiego, z czego siedmioro uczestniczyło w wyjazdach do Rowów i Gdańska.

Nasi podopieczni w ramach uczestnictwa w projekcie, mogą liczyć na wiele form wsparcia proponowanych przez PCPR w Łomży, np.: sfinansowanie wypoczynku dzieci na koloniach, kursy i szkolenia zawodowe, doradztwo specjalistyczne, zajęcia rehabilitacyjne, uczestnictwo w grupie wsparcia dla osób wychowujących dzieci z niepełnosprawnością i wiele innych dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb.

Ewa Elster

Piknik integracyjny dla osób niepełnosprawnych w Kownatach

W środę, 23 czerwca 2010r., na terenie Ośrodka Wsparcia dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi w Kownatach, odbył się Piknik Integracyjny w ramach realizacji projektu systemowego „Razem ku samodzielności – Integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu

Społecznego. Organizatorem pikniku było Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łomży.

Mimo nieco wietrznej i chłodnej pogody, uczestniczyło około 150 osób m.in.: podopieczni Ośrodka Wsparcia w Kownatach, Warsztatu Terapii Zajęciowej w Marianowie, Domu Pomocy Społecznej w Tykocinie i w Łomży wraz ze swoimi terapeutami, opieku-

nami i rodzicami; dzieci niepełnosprawne i ich rodziny biorące udział w projekcie w ramach grupy wsparcia; a także osoby niepełnosprawne z terenu powiatu łomżyńskiego oraz okoliczni mieszkańcy.

Spotkanie rozpoczęło się od polowej mszy świętej celebrowanej przez księdza proboszcza parafii Dobrzyjałowo, po której przewidziano dla wszystkich uczestników pikniku wiele atrakcji. Ogromną radość sprawiały zorganizowane zabawy sportowe, warsztaty plastyczne, konkurs kulinarny, przy organizacji których dzielnie wspierali nas harcerze z 59 drużyny harcerskiej „Ptaki Ptakom”. Zmaganiom piknikowiczów towarzyszyły olbrzymie emocje, zaangażowanie i radość. Utracone kalorie można było systematycznie uzupełniać pysznymi potrawami przygotowanymi specjalnie na tę okazję- nie zabrakło ani swojskiego chleba ze smalcem, tradycyjnego bigosu czy grochówki, grillowanych kiełbasek, a także lodów i słodyczy.

Spotkanie zakończył, długo przez wszystkich oczekiwany występ artystyczny uczestników Warsztatu Terapii Zajęciowej w Marianowie, a także rozdanie pamiątkowych dyplomów biorącym udział w poszczególnych konkurencjach.

Piknik był doskonałą okazją do wspólnej zabawy i integracji osób niepełnosprawnych ze sprawnymi, do uwrażliwienia jednych na

potrzeby drugich i do propagowania tego typu spotkań. Wielu sprawnych przekonało się o tym, że niepełnosprawny nie musi znaczyć inny - tak samo lubi się bawić i spędzić czas w miłym towarzystwie.

*Izabella Grochowska
Kierownik Projektu*

Nie bądź obojętny!

Tak kochali, że prawie zabili!

Psycholog sądowy, Przewodnicząca Komitetu Ochrony Praw Dziecka, członek wielu organizacji krajowych i zagranicznych zajmujących się ochroną praw osób pokrzywdzonych, ekspert i komentator w mediach w zakresie spraw dotyczących patologii w rodzinie i różnych form przemocy wobec dzieci.

(...) Krzys miał 5 lat, kiedy zmęczony całą tą sytuacją postanowił się zabić. Działo się to, gdy po raz kolejny usłyszał, że znów muszą uciekać, bo ojciec ich wytropił. Zaczął krzyczeć: - Nie chcę, nie chcę uciekać! (...)

Krzys pochodził z rodziny inteligentnej, dobrze finansowo ustawionej. Ale coś się popsulo i małżeństwo się posypało, sąd orzekł, że Krzys zostanie przy matce. Ojciec nie pogodził się z tym, że ma zostać niedzielnym tatusiem. Uważał, że jego była żona to puszczalska i dno moralne. I taka swolocz nie będzie wychowywać jego syna! Uprowadził więc Krzysia.

Wyjechał razem z dzieckiem do innego miasta. Ale Krzys pytał dlaczego nie ma mamusi. I ojciec opowiadał, że musiał go uratować.

- Do mamy przychodzą różni panowie, bandyci. Zawsze przychodzili. Zabijają mamę i ciebie!

Krzys budził się w nocy, pytał: tatusiu jesteś, będziesz mnie pilnował? Tymczasem matka szalała z niepokoju o dziecko. Miała pieniądze, więc najmowała detektywów, podkupywała różne osoby, żeby jej pomagały. W końcu namierzyła Krzysia i po paru tygodniach „od-porwała” go. Wyjechali do innego miasta. I znów była rozterka, jak wytłumaczyć Krzysowi, dlaczego żyją w konspiracji. Wytłumaczyła. Tatus jest chory, na głowę. Tatusia trzeba się bać, bo on chciał mamusię otruć i Krzysia też. Jak się tatusia zobaczy, to trzeba krzyczeć i uciekać, nie pozwolić się do siebie zbliżyć.

Tak mijało kilka tygodni. Tatus w tym czasie szalał. Tropił, wynajmował detektywów... I uprowadzał.

W ciągu pół roku Krzys był porywany 8 razy. Za każdym razem słyszał, że matka to suka przyjmująca bandytów, którzy go zabiją, albo, że tatuś jest szalony i truje go. Nieustannie żył w poczuciu zagrożenia, spragniony poczucia bezpieczeństwa. Gdy u matki po kilku dniach przekonywał się, że żaden bandyta ani matce, ani jemu nie urwał głowy, albo u ojca nie został otruty, uspokajał się. Na krótko.

Każde z rodziców uważało, że u nich dziecko się wyciszy. Żadne nie brało pod uwagę działań drugiej strony. Krzys miał 5 lat, kiedy zmęczony całą tą sytuacją postanowił się zabić. Działo się to, gdy po raz kolejny usłyszał, że znów muszą uciekać, bo ojciec ich wytropił. Zaczął krzyczeć:

- Nie chcę, nie chcę uciekać!

Na oczach matki podbiegł do okna i wyskoczył z drugiego piętra. Na szczęście złamał tylko rękę. Mogli wyjechać.

Po kilku tygodniach ojciec ich znalazł i dziecko odebrał. Tym razem matka zaangażowała policję. W domu u ojca pojawili się funkcjonariusze. To wtedy Krzys powtórzył skok z okna. Nie było wysoko... Po paru dniach obserwacji w szpitalu zaniepokojeni

lekarze wezwali psychiatrę. Lekarz zbadał

dziecko i stwierdził, że Krzys cierpi na psychozę dziecięcą. Trafił na oddział psychiatryczny.

Odwiedzałam Krzysia w szpitalu. Był bez kontaktu. Kiwające się, apatyczne dziecko. Jeden z lekarzy powiedział mi:

- Zniszczyli go. Tak go kochali, że aż zabili. Pani wie, jakie są rokowania chorych na psychozę dziecięcą? Wiedziałam.

Było tylko jedno rozwiązanie: pozbawić władzy oboje rodziców, sąd jednak uznał, że dziecko tak poturbowane nie znajdzie kandydatów na rodzinę zastępczą i czeka go życie placówkowe. Sędzia poświęcił długie godziny rodzicom Krzysia. Tłumaczył, przekonywał i straszył. Pod presją wizji utraty dziecka na zawsze zaniechali dotychczasowych działań. Nawet zaczęli współpracować. Ja jednak sądzę, że przy najlepszej woli rodziców Krzys nie odzyskał równowagi. Blizny na jego psychice pozostaną do końca życia.

Bardzo często dzieci reagują łagodniej. Ale czy to, że dziecko zaczyna się tylko moczyć, tylko ucieka z domu, tylko zaczyna ćpać albo sięga po alkohol, to jest łagodniej? Albo, gdy tylko co noc sprawdza, czy matka żyje, bo wcześniej przez wiele tygodni go straszyla:

- Jak będziesz do niego dzwonił, albo będziesz z nim rozmawiał, to będę miała kolejny atak. Pamiętaj mnie pięknie serce i umrę. Ten drań nas tak skrzywdził, a ty z nim chcesz się spotykać. A babcia? Babcia będzie miała kolejny wylew. Widziałeś jak babcia cierpiała. Babcia tego nie przeżyje!

I dziecko czyni się odpowiedzialnym za życie bliskich. A ono nie chce ich stracić.

Mirosława Kątna
trener Instytutu Szkoleń i Analiz Gospodarczych

Seksualność osób z niepełnospraw

„Niepełnosprawność nie jest spowodowana wyłącznie jakimś szczególnym uszkodzeniem i/lub chorobą, lecz jest rezultatem sposobu, w jaki społeczeństwo (jego instytucje - ustawodawstwo, infrastruktura, system wsparcia społecznego, organizacje społeczne) wychodzi naprzeciw potrzebom ludzi o ograniczonej sprawności” (Z. Woźniak, 2007, s.37). Niejednokrotnie brak gruntownej wiedzy i nieracjonalny strach powodują, że powstają stereotypy, które drastycznie ograniczają funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie.

Wśród wielu stereotypów dotyczących osób z niepełnosprawnością istnieją te, które dotyczą rzadko poruszanej kwestii seksualności osób z niepełnosprawnością. W potocznym, stereotypowym podejściu zakłada się, że osoby z niepełną sprawnością postrzegane są jako osoby, które nie posiadają pragnień, marzeń i fantazji związanych z własną seksualnością. Życie rodzinne tych osób ujmowane jest niemal wyłącznie w odniesieniu do realizacji funkcji opiekuńczych, rzadko wspomina się o realizacji potrzeby czułości, bliskości, dotyku i intymności (za: A. Ostrowska, 2007, s.14).

Zbigniew Izdebski wskazuje na niektóre ze stereotypów funkcjonujących w spo-

łeczeństwie, a odnoszących się do seksualności osób z niepełnosprawnością. Przede wszystkim podkreśla istnienie społecznego przekonania, że osoby te są aseksualne lub odwrotnie – hiperseksualne. Częściej pojawia się przekonanie, że są to osoby aseksualne i dlatego są pomijane w procesie edukacji seksualnej – zarówno w systemie szkolnym jak w procesie socjalizacji pierwotnej. Inny stereotyp zakłada, że osoby niepełnosprawne jeśli nawet zawrą związek małżeński to nie będą posiadały potomstwa (Z. Izdebski, 2007, s.30).

Małgorzata Kościelska wskazuje na stereotypy dotyczące seksualności osób z niepełnosprawnością intelektualną, jednak niejednokrotnie można odnieść je

także do osób z innymi typami niepełnosprawności. Kościelska wskazuje na różne formy społecznego podejścia do seksualności, mówi o: seksualności ignorowanej, udaremnianej, tolerowanej i akceptowanej (M. Kościelska, 2004, s. 59-69).

Seksualność ignorowana – rodzice dziecka z niepełnosprawnością pomijają niekiedy kwestie związane z jego płciowością. Celowo lub nie, rodzice pomijają działania, które są skierowane na wzmacnianie tożsamości seksualnej młodych osób. Często zaprzeczają zaciekawieniom związanym z kwestiami płci. Poza tym ubierają swoje dzieci tak (zdarzają się wyjątki), by pozbawić je jakiegokolwiek atrakcyjności. Infantylishują dorosłych (dorastających) chłopców i dziewczęta, mówiąc o nich i traktując je jak duże dzieci.

Seksualność udaremniana - postawa ta dotyczy kontaktów seksualnych, które mogłyby nastąpić między osobami niepełnosprawnymi. W społeczeństwie, w tym także w rodzinach posiadających niepełnosprawne dzieci funkcjonuje przeświadczenie, że istnieje duże ryzyko przenoszenia chorób genetycznych. Jak dowodzą badania, zagrożenie eugeniczne jest niewielkie. Istnieć natomiast niewątpliwie problem związany z niewydolnością wychowawczą ze strony osób z niepełnosprawnością umysłową.

Seksualność tolerowana - jest to postawa, w której rodzice mają świadomość potrzeb oraz przejawów seksualności, nie będącej jednak wspomaganą rzeczywistością troską o rozwój seksualny i nadanie mu pożądanego kształtu.

Seksualność akceptowana – niektórzy rodzice rozumieją i traktują seksualność dzieci za normalny atrybut bycia człowiekiem.

„Nie istnieje kalectwo, nawet najcięższe, które może zdusić i wyeliminować potrzeby seksualne (za: Z. Kawczyńska-Butrym, 1996, s. 56.) Cz. Łuczyński twierdzi, że „życie seksualne stymuluje w pozy-

nością – stereotypy i uprzedzenia

tywnym kierunku, pobudza do aktywnych działań w innych dziedzinach – dzięki czemu [człowiek niepełnosprawny] staje się bardziej sprawny i łatwiej odnajduje siebie, natomiast zakłócenia w sferze seksualnej stanowią dodatkowy czynnik potęgujący u inwalidy odczucie ciężaru spowodowanego kalectwem” (za: Z. Kawczyńska-Butrym, 1996, s. 56).

Stereotypy dotyczące seksualności osób z niepełnosprawnością wynikają ze znikomej wiedzy z zakresu tej problematyki. Przekonania oparte na wątpliwych podstawach prowadzą do kształtowania się licznych uprzedzeń wobec osób z niepełnosprawnością. Przejawiają się one nie tylko „(...) w posiadaniu przez jednostkę negatywnego obrazu takiej osoby, ale również w silnie negatywnych emocjach w stosunku do nich, a także w działaniu na szkodę tych osób, czyli do zachowań określanych mianem dyskryminacji” (L. Marszałek, 2006, s.32-33). Istnieje pilna

potrzeba zmiany postaw sprawnej części społeczeństwa wobec kwestii seksualności osób niepełnosprawnych. Wymaga to gruntownej edukacji zarówno z zakresu psychologii, seksuologii jak i medycyny zwłaszcza osób z niepełnosprawnością jak i tych, które w rodzinie, szkole i zakładach opiekuńczych mają codzienny kontakt z osobami niepełnosprawnymi.

dr Joanna Truszkowska
UKSW w Warszawie

Bibliografia

1. Fornalik I., *Wizerunki osób niepełnosprawnych w mediach- media w percepcji niepełnosprawnych*, w: J. Baran, S. Olszewski (red.) *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2006
2. Izdebski Z., *Rodzice dziecka niepełnosprawnego wobec jego seksualności*, w: A. Ostrowska (red.) *O seksualności osób niepełnosprawnych*, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 2007.
3. Kawczyńska-Butrym Z., *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Katowice 1996,
4. Kościelska M., *Niechciana seksualność. O ludzkich potrzebach osób niepełnosprawnych intelektualnie*, Wydawnictwo Jacek Santorski & Co, Warszawa 2004
5. Ostrowska A., *Seksualność osób niepełnosprawnych*, w: A. Ostrowska (red.) *O seksualności osób niepełnosprawnych*, Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 2007.
6. Woźniak Z., *Teoretyczne podstawy badań nad aktywnością zawodową osób z ograniczoną sprawnością*, w: A. Brzezińska, Z. Woźniak, K. Maj, (red.) *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy*, Wydawnictwo SWPS ACADEMICA, Warszawa 2007.

Czy osoba chora psychicznie może zawrzeć małżeństwo ?

Coraz częściej staramy się aby osoba chora psychicznie mogła odnaleźć się w społeczeństwie ludzi zdrowych rozwijać się zawodowo, zakładać rodzinę wychowywać dzieci. Niestety nie zawsze jest to możliwe. Zgodnie z art. 12 kodeksu rodzinnego - opiekuńczego osoba dotknięta chorobą psychiczną, lub niedorozwojem umysłowym nie może zawrzeć małżeństwa, chyba że sąd po stwierdzeniu że stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłych dzieci zezwoli na zawarcie małżeństwa. Jednakże sąd nie może zezwolić na zawarcie małżeństwa w przypadku jeżeli osoba która chce zawrzeć małżeństwo jest całkowicie ubezwłasnowolniona.

Zachodzi pytanie co się dzieje jeżeli choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy wystąpią po zawarciu związku małżeńskiego? Wtedy oczywiście w rodzinie pojawia się dramat, ale z punktu widzenia formalno - prawnego choroba psychiczna po zawarciu małżeństwa nie może być podstawą do unieważnienia małżeństwa, może jednak stanowić powód powstania rozkładu pożycia małżeńskiego i - w rezultacie - usprawiedliwiać żądanie separacji lub rozwodu. Doświadczenie życiowe wskazuje na to, że poważna choroba psychiczna bardzo często powoduje zerwanie

więzi duchowej między małżonkami, zaś brak tej więzi może być objawem rozkładu pożycia.

Andrzej Grodzki
Prezes Instytutu Szkoleń
i Analiz Gospodarczych

Usługi rynku pracy w odniesieniu do osób niepełnosprawnych

Niepełnosprawność w wymiarze indywidualnym definiuje się stereotypowo jako odstępstwo parametrów zdrowotnych od normy klinicznej i ich ujemnych konsekwencji.

To zazwyczaj pozostawia na drugim planie kapitał osoby niepełnosprawnej, niezwiązany z jej fizycznym funkcjonowaniem (m.in. umiejętności wykształcenie, cechy osobowości). Wobec skali niepełnosprawności kapitał ten powinien być wykorzystywany z korzyścią dla wszystkich.

Osoby z niepełnosprawnością stanowią zróżnicowaną grupę samą w sobie. Wyróżnia się niepełnosprawności pod względem fizycznym, sensorycznym, intelektualnym lub psychicznym. Ważne jest również, czy niepełnosprawność powstała od urodzenia czy też na jakimś etapie życia (w dzieciństwie, we wczesnej młodości lub w późniejszych latach, w okresie nauki lub w trakcie zatrudnienia). Wymienione kryteria mogą mieć duże znaczenie w odniesieniu do zdolności podjęcia i wykonywania pracy oraz uczestnictwa w życiu społecznym.

Na całym świecie osoby niepełnosprawne uczestniczą i wnoszą swój wkład do światowego rynku pracy na wszystkich szczeblach. Wciąż jednak wiele osób niepełnosprawnych chcących pracować boryka się różnorodnymi barierami. Bezrobocie wśród osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym na świecie jest o wiele wyższe, niż wśród pozostałej populacji osób w wieku produkcyjnym. Coraz częściej uznaje się, że rozwój gospodarczy może prowadzić do wzrostu szans zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Oczywistym staje się fakt, iż osoby z niepełnosprawnością nie tylko mogą wносить cenny wkład do gospodarki krajowej, ale że ich zatrudnienie obniża również koszty świadczeń z tytułu niepełnosprawności i może zmniejszyć ubóstwo.

Wiele organizacji i ich sieci – Polska Organizacja Pracodawców Osób Niepełnosprawnych (POPON), Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) oraz organizacje osób niepełnosprawnych – w tym m.in. działająca na terenie Lublina Agencja Zatrud-

nienia Osób Niepełnosprawnych przy Fundacji Fuga Mundi, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji oraz Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo na terenie Warszawy, przyczyniają się obecnie do zwiększania szans osób niepełnosprawnych do zatrudnienia, utrzymania w zatrudnieniu i powrotu do pracy. Ośrodki te powstają w różnych formach, jako specjalistyczne agencje zatrudnienia, biura karier, internetowe biura. Ich zadaniem jest również wypracowanie procedur doradztwa zawodowego, rekrutacji i pośrednictwa pracy, doradztwa personalnego z uwzględnieniem specyfiki szczególnie uwzględnieniem etapu rekrutacji.

Potrzeba zakładania specjalistycznych agencji zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych wynika stąd, iż wypełniają one lukę wśród publicznych i komercyjnych instytucji rynku pracy. Osoby niepełnosprawne są w większości biorcami świadczeń, w związku z czym nie mogą zarejestrować się w urzędach pracy jako „bezrobotni”. Mogą się zarejestrować jako „poszukujący pracy”, ale taki status nie jest dla nich atrakcyjny. Również komercyjne agencje zatrudnienia nie są miejscem, w którym mogą znaleźć atrakcyjną pracę. Pośrednik komercyjnej agencji mając do wyboru kandydata niepełnosprawnego i pełnosprawnego – skieruje do pracodawcy tego, którego „łatwiej sprzedać”. W chwili obecnej, zwłaszcza dzięki środkom z EFS, liczba agencji zatrudnienia działających na rzecz osób niepełnosprawnych jest coraz większa. Dzięki temu istnieje możliwość wymiany cennych doświadczeń, podejmowania wspólnych działań, ale przede wszystkim gromadzenia coraz większej ilości ofert pracy z otwartego rynku pracy dostępnych dla osób niepełnosprawnych. Z doświadczenia specjalistycznych agencji zatrudnienia (tj. Agencja Zatrudnienia dla Osób Niepełnosprawnych, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji czy Fundacja Pomocy Matematykom i Informatykom Niepełnym Ruchowo), wypracowanych standardów usług doradczych, rekrutacyjnych mogą również korzystać inne instytucje rynku pracy, które do tej pory nie traktowały osób niepełnosprawnych jako potencjalnych odbiorców usług.

Zadania stojące przed agencjami zatrudnienia (rekrutacyjnymi) na rzecz osób niepełnosprawnych są o wiele trudniejsze i złożone,

niż zadania komercyjnych agencji zatrudnienia, ponieważ w pierwszym przypadku celem jest pomoc każdej osobie, która się zgłosi, bez względu na to, na ile jest atrakcyjna na rynku pracy, natomiast w drugim celem jest wybranie najlepszych kandydatów. Agencje zatrudnienia osób niepełnosprawnych muszą współpracować z pracodawcami w sposób profesjonalny, ponieważ pracodawca chce zatrudnić pracownika, który przyniesie mu największy zysk. Kolejnym zadaniem agencji zatrudnienia jest kształtowanie wśród pracodawców i społeczeństwa wizerunku niepełnosprawnego pracownika, promowanie niepełnosprawnych klientów jako profesjonalnych kandydatów na poszczególne stanowiska pracy. Następnym wyzwaniem jest włączenie osób niepełnosprawnych w sferę biznesu, która jeszcze jest sferą trudno osiągalną dla tej grupy osób.

Analiza literatury przedmiotu opisującej podejmowane działania na rzecz osób niepełnosprawnych wskazuje na ogólną tendencję do stworzenia im równych szans na rynku pracy oraz we wszystkich innych dziedzinach życia. Osobie niepełnosprawnej przysługuje, poza ustaleniem stopnia niepełnosprawności, także określenie rodzaju odpowiedniego zatrudnienia oraz formy rehabilitacji. Zwiększyła się możliwość zatrudniania niepełnosprawnych pracowników poprzez wprowadzenie ulg podatkowych dla zakładów i pracodawców. Rośnie też tendencja do zatrudniania osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, co daje im szansę na pełniejszą integrację społeczną. Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy wymaga zmiany i rozwoju systemowych rozwiązań w usługach rynku pracy. Podstawową kwestią jest tu zwiększenie dostępności do poszczególnych usług rynku pracy na każdym etapie życia, począwszy od poradnictwa zawodowego. Należy przy tym jednak pamiętać, iż nie ma osób pełnosprawnych na każde stanowisko pracy tak samo jak nie ma osób niepełnosprawnych na każde stanowisko pracy, dlatego kwestią najważniejszą stojącą przed doradcami zawodowymi, specjalistami HR i pośrednikami pracy jest adekwatne dobranie i dostosowanie miejsca pracy do indywidualnych potrzeb osoby niepełnosprawnej.

*Anita Klimek-Jeziarska
specjalista HR, psycholog*

ASYSTENT OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ

Obserwujemy w Polsce w sferze pracy socjalnej rosnące zainteresowanie różnymi odmianami asystentury, poczynając od asystenta rodzinnego poprzez trenera pracy aż do asystenta osób niepełnosprawnych.

Fundamentem tych dążeń i jednocześnie motorem działań nie jest przejściowa moda, częściej zajmująca się „zaklinaniem rzeczywistości”, lecz inspirująca i budująca skuteczność, wymownie przypominająca o efektywnym pomaganiu. Pamiętać jednak należy, iż bez stworzenia w Polsce realnie funkcjonującego systemu wsparcia, motywującego zarówno szeroko pojmowanych pracowników socjalnych, jak i samych wspieranych, owa fascynacja asystentem osób niepełnosprawnych stanie się kolejną przejściową tendencją, która, jako idea, przyszła do Europy ze Stanów Zjednoczonych. „Niezależne życie” - „Independent Living”, jak pierwotnie określano wywodzącą się z lat sześćdziesiątych ideę o charakterze samopomocowym, polegającą na udzielaniu osobom niepełnosprawnym pomocy w odzyskiwaniu kontroli nad własnym ciałem, ale i własnym życiem, szczęśliwie implantowano na grunt europejski dostosowując do nowych realiów.

W zdecydowanej większości państw członkowskich Unii Europejskiej, gdzie asystenci pracują w skoordynowanym systemie, w przedziale czasowym od 15 – 20 godzin, asystent jest opłacany z budżetu od-

powiednika naszej gminy, a w sytuacjach usług powyżej ustalonego limitu, finansowanie jest uzupełniane o środki z ubezpieczenia społecznego.

W dobrze działającym systemie brytyjskim, zakres usług asystenta określany jest przez instytucje będące analogicznymi do ośrodków pomocy społecznej w Polsce, wspierające się asystentami skupionymi w organizacjach pozarządowych lub podmiotach gospodarczych. Dzięki takiemu rozwiązaniu nie przerzuca się na pracowników socjalnych wszelkich możliwych zadań, które w swoim zakresie mają jakikolwiek pierwiastek pracy socjalnej.

Wzorem państw UE, również w Polsce stale rośnie zapotrzebowanie na asystentów osób niepełnosprawnych, którzy zostali wpisani do klasyfikacji zawodów w 2001 roku Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 marca 2001 r. zmieniając rozporządzenie w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, wprowadzono do grupy zawodów asystenta osoby niepełnosprawnej. O rosnącym zapotrzebowaniu właśnie tą formą wsparcia wymownie zaświadczyają nie tylko diagnozy jednostek pomocy społecznej, ale również same środowiska osób niepełnosprawnych.

Prawidłowość ta jest generowana wzrostem jakości życia osób niepełnosprawnych, które zostały objęte wsparciem asystentów w środowisku domowym i będącym bezpośrednim ich otoczeniem. Dzięki takim zabiegom stwarzane są warunki do rehabilitacji społecznej i zawodowej obejmujące również sferę aktywności zawodowej, interakcji społecznych, w tym rodzinnych pociągających za sobą poprawę wykonywania czynności dnia codziennego.

Jest to proste przeciwstawienie się doktrynie hołdującej założeniom turnusowej (kosztownej i mało efektywnej) rehabilitacji poza środowiskiem naturalnym i rodzin-

Fot. Piotr Stanisławski

nym osób niepełnosprawnych w wyspecjalizowanych ośrodkach. Doktrynie skutkującej tym, że niepełnosprawny wracający do domu po turnusie, do swojego naturalnego środowiska najczęściej zakończy cykl rehabilitacyjny. Należy podkreślić z całą stanowczością, iż lokalny system rehabilitacyjny związany z asystenturą, nazywany również komplementarnym, implikuje większą dostępność i efektywność rehabilitacji, zwłaszcza wśród grup niezamożnych i młodzieży szkolnej. Lokalna działalność asystentów rodzinnych wpływa również kreatywnie na szersze środowisko kształtując postawy i mentalność.

Reasumując, asystentura w sposób najbardziej odpowiedniejszy i najbardziej konsekwentny wpływa na życia osób niepełnosprawnych w obrębie ośmiu tez niezależności, tj.:

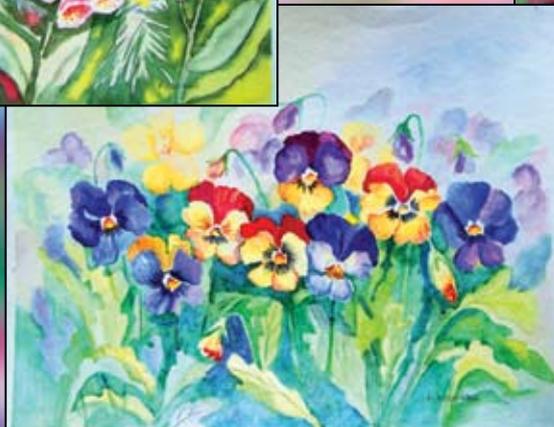
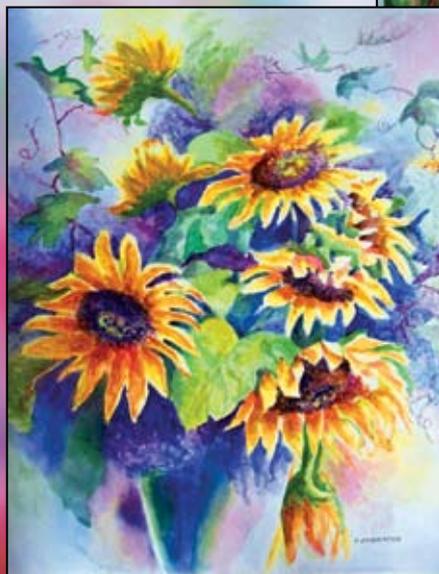
- możliwości zaspakajania podstawowych potrzeb,
- bycia wolnym w myślach i emocjach,
- akceptowalności siebie samego,
- traktowania siebie samego jako równoprawnego partnera w spotkaniach z innymi ludźmi,
- możliwości realizowania swoich celów,
- prowadzenia życia, w którym samodzielnie podejmowane są odpowiedzialne decyzje,
- życia w i ze społeczeństwem,
- uczestniczenia w życiu politycznym.

Marek Świąć

Wieloletni pracownik pomocy społecznej różnych szczebli, socjolog, specjalista z zakresu organizacji i zarządzania placówkami pomocy społecznej. Trener z zakresu problematyki pomocy społecznej, m.in. kontraktu socjalnego, problematyki wychodzenia z bezdomności, usamodzielniania wychowanków.

Sztuka osób niepełnosprawnych

Krystyna Kornacka

Urodzona w 1952 r. w Łomży. Absolwentka Liceum Ogólnokształcącego im. T. Kościuszki w Łomży. W 1977 r. ukończyła Wydział Rolny Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie (obecnie Uniwersytet Warmińsko-Mazurski). Malarstwem zajmuje się od 1997 roku. Zadebiutowała w 2000 roku na VI Międzynarodowym Biennale Sztuk Plastycznych Osób Niepełnosprawnych w Krakowie.

Pani Krystyna jest samoukiem. Jej prace zachwycają pięknem i szczegółowością formy. Przyroda jest dla niej źródłem entuzjazmu do pracy twórczej. Chętnie przelewa na płótno jej piękno, uzyskując niepowtarzalny klimat tajemniczości. W swoim dorobku twórczym pani Krystyna ma 10 wystaw indywidualnych m.in. w Łomży, Wysokiem Mazowieckiem, Zambrowie, Warszawie i Nowogrodzie oraz cztery wystawy zbiorowe w Balikach, Osowcu, Nowogrodzie. W 2008 roku została uhonorowana Dyplomem Uznania Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**POWIATOWE CENTRUM
POMOCY RODZINIE
W ŁOMŻY**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Biuletyn Informacyjny „Razem ku samodzielności” powstał w ramach realizacji projektu

**„RAZEM KU SAMODZIELNOŚCI – INTEGRACJA SPOŁECZNA I ZAWODOWA
OSÓB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM”**

współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego,
Priorytet VII Promocja integracji społecznej, Działanie 7.1. Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji,
Poddziałanie 7.1.2. Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji
przez powiatowe centra pomocy rodzinie,
Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013

**BIULETYN
INFORMACYJNY**
„Razem ku samodzielności”

Instytut
Szkoleń
i Analiz
Gospodarczych

Biuletyn został wydany przez **Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Łomży**,
ul. Szosa Zambrowska 1/27, pok. 209, 18-400 Łomża, tel. 086 215 69 42,
e-mail: pcprlomza@wp.pl, www.pcpr.powiatlomzynski.pl
przy współpracy z **Instytutem Szkoleń i Analiz Gospodarczych Sp. z o.o.** z siedzibą
w Warszawie, 03-846 Warszawa, ul. Stanisława Augusta 73/4, tel. 022 / 460 16 89,
e-mail: instytut@instytutsiag.pl, www.instytutsiag.pl

Redakcja i teksty: Edward Jarota, Izabella Grochowska, Mirosława Kątna, Andrzej Grodzki,
Danuta Kowalczyk, Marek Świąć, Ewa Elster, Edyta Gajewska-Zapert

Zdjęcia: Radosław Dąbrowski, Mariusz Kozikowski, Mariusz Skiba, Piotr Stanisławski,
Marek Baćlowski, Michał Bednarczyk

Skład i grafika: Paweł Sakowski

POWIATOWE CENTRUM
POMOCY RODZINIE
W ŁOMŻY
Realizator Projektu

BIULETYN INFORMACYJNY

"Razem ku samodzielności"

Fot. Radosław Dąbrowski

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

POWIATOWE CENTRUM
POMOCY RODZINIE
W ŁOMŻY

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

„Razem ku samodzielności – Integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”
Projekt systemowy współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego